

Frank Meester

Zie

ten have

Filosofie van
de ijdelheid

mij

Frank Meester

Zie mij
Filosofie van de ijdelheid

th ten have

De omweg van de ijdelheid

Door dit boek hoop ik bekend te worden. Daarin verschil ik niet van anderen. Ik dagdream er soms over. Dan zie ik mezelf al in praatprogramma's op televisie vertellen over mijn eigen ijdelheid en die van anderen. Dat soort dromen heb ik al zolang ik me kan herinneren.

Misschien is het wel begonnen met *Babbelonië*. Als kind in de jaren tachtig keek ik graag naar deze tweewekelijkse quiz van de AVRO, die werd gepresenteerd door de altijd sympathieke jazzpianist Pim Jacobs. Drie vaste panelleden – Lous Haasdijk, Jos Brink en Willem Duys – zaten tegenover drie bekende Nederlanders, die een woord moesten raden dat een van de panelleden cryptisch omschreven had. Lukte dat niet binnen afzienbare tijd, dan werd er een voorwerp binnengebracht dat als hint diende. Ik vond het een fantastisch programma, maar ik was de enige thuis die daar zo over dacht en zat tijdens *Babbelonië* dus altijd alleen voor de buis. Ik had niet door dat de cryptische omschrijvingen van de panelleden – die stevast op lachsalvo's van het publiek en van Jos Brink konden rekenen – meestal ronduit dubbelzinnig waren (Willem Duys' omschrijving van een kerstboom: 'mijn onderwerp staat altijd op één poot en heeft een laag kruis').

Ik vond het programma vooral leuk door Lous Haasdijk. Waar was zij bekend van? Die vraag ging me steeds meer intrigeren. Willem Duys kende ik al van zijn radioprogramma *Muziekmozaïek* op zondagochtend. Jos Brink was bekend van hoorspelen, had in musicals gespeeld en deed aan cabaret. Maar Lous Haasdijk, waaraan verdiende zij deze felbegeerde plek in het panel van *Babbelonië*? Welke kunstjes beheerste zij? Of was ze alleen bekend

vanwege haar opvallend grote, ronde, in mijn herinnering oranjebeige, bril? Ik vroeg het aan mijn ouders en mijn broers, maar ook zij moesten me het antwoord schuldig blijven. Tegenwoordig verschijnen er met regelmaat gezichten op televisie van mensen die geen enkel kunstje beheersen, behalve dan het geven van snedige antwoorden, om nog maar te zwijgen van de socials, maar in de jaren tachtig was dat nog iets ongebruikelijker.

Het feit dat niemand wist waaraan Lous Haasdijk haar panellidmaatschap in de populairste spelshow van Nederland te danken had, fascineerde mij en maakte haar bijzonder. Dit leek mij een ideaal toekomstperspectief: bekend zijn en in panels zitten zonder te kunnen dansen of te zingen of ergens veel van af te weten. Dus als iemand mij vroeg wat ik later wilde worden, antwoordde ik: panellid.

De meeste volwassenen reageerden verbaasd op dat antwoord. Als ik ze vervolgens uitlegde dat ik graag op televisie wilde komen, maar dat ik niet speciaal jazzpianist, muziekjournalist of cabaretier wilde worden, sloeg de verbazing om in onbegrip of soms zelfs boosheid. Als mijn ouders in de buurt waren, wisselden de verwonderde volwassenen een bezorgde blik uit. Ze vonden me een ijdeltuit. Afgeschrikt door deze reactie, besloot ik na een tijdje te zeggen dat ik kunstschilder wilde worden of acteur of journalist. Dat viel stukken beter.

Weer wat later, in de hogere klassen van de middelbare school, ontdekte ik via het existentialisme dat in de Franse les werd behandeld dat de studie filosofie de beste garantie bood voor het panellidmaatschap. Als filosoof weet je nergens echt iets van af, en toch kun je overal over meepraten. Vanaf dat moment zei ik dat ik wijsbegeerte wilde gaan studeren. Natuurlijk waren er mensen die mij erop wezen dat je met zo'n studie geen droog brood kunt verdienen, toch stuitte dit antwoord op beduidend minder onbegrip. Ik moest er dan uiteraard niet bij ver-

tellen dat ik hoopte ooit net zo beroemd te worden en net zo'n romantisch leven te leiden als Simone de Beauvoir. Ik verzweg ook dat ik ervan droomde over mijn werk te mogen komen praten op de redactie van kranten en in televisieprogramma's, dat mensen mij zouden herkennen als ik in een café zat te schrijven en dat ik af en toe te gast zou zijn in verschillende los-vaste panels om uiteindelijk dan toch die felbegeerde vaste plek te bemachtigen in Neerlands populairste televisieshow. *Babbelonië* was toen trouwens al ter ziele, maar er waren nieuwe tv-programma's met nieuwe panels die lonkten.

Zo leerde ik dat ik mijn zucht naar aandacht alleen via een omweg kon bevredigen. Ik moest me niet alleen vol overgave op een vak storten, maar ook nog eens doen alsof ik dat puur uit interesse voor het onderwerp deed. Ik kon maar beter niet eerlijk voor mijn ijdelheid uitkomen. Om op een prettige manier in de belangstelling te staan, kon ik veel beter doen alsof ik geen ijdele aspiraties had, alsof dat echt het laatste was waarom ik de dingen deed die ik deed.

v.l.n.r.: Willem Duys, Lous Haasdijk, Pim Jacobs, Jos Brink.

Zelfreflectie

Ik kom nu misschien over als een vervelend ijdel mannetje. De lezer prijst zichzelf al gelukkig dat hij niet net zo is. Toch acht ik de kans groot dat menig lezer op dit punt niet zo gek veel van mij verschilt. Maar omdat ijdelheid een steeds vaker woord is geworden, hebben we geleerd die ijdelheid te onderdrukken.

De negentiende-eeuwse Russische schrijver Lev Tolstoj zag zijn eigen ijdelheid ook als een slechte eigenschap, zo blijkt als hij in *Kindertijd* over de begrafenis van zijn moeder schrijft: ‘Voor en na de uitvaart was ik voortdurend bedroefd en in tranen, maar aan dat verdriet denk ik niet zonder wroeging terug; omdat er altijd een soort egoïstisch gevoel doorheen zat: soms de wens om te tonen dat ik het bedroefdst van allen was, soms bezorgdheid om de indruk die ik op de anderen zou maken, en soms zinloze nieuwsgierigheid waardoor ik in stilte mijn opmerkingen maakte over de muts van Mimi en de gezichten van de aanwezigen. Ik minachtte mezelf omdat ik niet uitsluitend droefenis voelde en trachtte alle andere gevoelens te verbergen; zodoende was mijn rouwbetoon onecht en onnatuurlijk. Bovendien onderging ik het als een soort genot, te weten, dat ik ongelukkig was, ik trachtte dit besef van ongelukkig zijn in mezelf op te roepen en dit zelfzuchtige gedoe bovenal verstikte in mij de werkelijke droefenis.’ Verderop schrijft de Russische auteur nog: ‘Ijdelheid is een gevoel dat het minst valt te verenigen met oprechte smart, en tevens zit dat gevoel zo vast in de aard van de mens dat zelfs het heftigste leed er zelden in slaagt het geheel te verdrijven.’

De eerste keer dat ik dit fragment van Tolstoj las moest ik denken aan een triest voorval dat ik zelf had meegeemaakt. Toen ik net op de middelbare school zat was er een familie bij ons in de buurt omgekomen door kool-

monoxidevergiftiging. Hun verwarmingsketel was defect. Een bijzonder droevige gebeurtenis die voor veel ophef zorgde. Een van de dochters kende ik een beetje, ze was een vriendin van een vriendin. Hoewel ik twijfelde, ben ik de familie toch de laatste eer gaan bewijzen. De begrafenis was bijzonder aangrijpend en ik liet mijn tranen de vrije loop. Ik was blij dat ik moest huilen, want daardoor bleek duidelijk mijn oprechte betrokkenheid en was mijn aanwezigheid gerechtvaardigd. Ik keek wie er nog meer een traan moest wegpinken en was me ervan bewust dat de anderen mij zagen met betraande ogen. Net als de kleine Tolstoj probeerde ik dat gevoel van ongelukkig zijn in mezelf op te roepen.

De vraag is waarom verdriet wel echt en goed is en ijdelheid niet. Beide kwamen spontaan op bij Tolstoj. De schrijver had waarschijnlijk met minder wroeging teruggekeken op de uitvaart van zijn geliefde moeder als hij zijn ijdelheid niet als een slechte eigenschap had gezien. Hij had voluit kunnen huilen en tegelijkertijd kunnen genieten van het ongelukkig zijn.

Ik wil niet zeggen dat alle gevoelens en neigingen die spontaan in ons opkomen daarom vanzelfsprekend goed zijn en de vrije loop moeten krijgen. Als je snel agressief wordt, kun je dat uiteraard meestal het beste onderdrukken. Maar wat is er mis met ijdelheid? Leidt onze ijdelheid er niet juist toe dat we de wereld voor onszelf en anderen mooier maken? We willen ons beter voordoen dan we zijn en daarom worden we ook beter. We tooien ons naakte lichaam met sierlijke kleding. We geven onze nietige gestalte meer allure door indrukwekkende gebouwen te bouwen, interessante erudiete boeken te schrijven, prachtige glas-in-loodramen te ontwerpen, kleurrijke schilderijen te maken en ga zo maar door.

En leidt ijdelheid juist ook niet tot zelfreflectie? In de achttiende eeuw schreef de Schotse denker David Hume

over ijdelheid: ‘Omdat we voortdurend alles in het werk stellen om naam en faam en reputatie te verwerven, nemen we onze eigen handelswijze en ons gedrag geregeld onder de loep en vragen we ons af hoe deze verschijnen in de ogen van diegenen die ons nabij zijn en ons respecteren.’ Dus als je je graag goed wilt voordoen voor anderen en nadenkt over hoe je in hun ogen overkomt, zul je goede karaktereigenschappen ontwikkelen, zoals eerbied voor jezelf en voor anderen.

Van leegte naar opsmuk

Het woord ‘ijdelheid’ is etymologisch terug te voeren op het Germaanse *idel*, dat ‘leeg’ betekent. Ons woord *ijdel* is daar makkelijk in te herkennen, net zoals het Engelse *idle*. Het Engels kent nog een woord voor ijdelheid, *vanity*, verwant aan het Latijnse *vanitas*, dat ook ‘leegheid, nietigheid’ betekent, of het tegenovergestelde van werkelijkheid, ‘onechtheid’.

De nijvere Hollanders en Vlamingen maakten vooral in de zeventiende eeuw veel *vanitas*-schilderijen: schilderstukken met een doodshoofd, een spiegel en andere symbolen die ons mensen aan de vergankelijkheid en de vluchtigheid van het ondermaanse moeten herinneren. Wie kent niet de beroemde uitspraak uit het Bijbelboek Prediker: ‘Ijdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid’? Waarmee deze Prediker maar wil zeggen dat alles hier op aarde van voorbijgaande aard is en daarom leeg en onbelangrijk. Dat geldt dus net zo goed voor ons mensen, zo is in het eerste Bijbelboek Genesis trouwens ook al te lezen: ‘Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren.’

Dit schilderij van Pieter Claesz gaat over de vergankelijkheid van het leven. De brandende kaars en het horloge wijzen op de tijd die voorbij gaat. De anemoon verwelkt snel. De schedel spreekt voor zich.

Zou dat de reden zijn waarom ijdelheid, naast leegte, ook de betekenis van ‘opsmuk’ heeft gekregen? Een ijdelruit is iemand die zich mooier voordoet dan hij is. In de betekenis van leegte gebruiken we het woord niet zo vaak meer, maar voor het uiterlijke vertoon nemen we het des te vaker in de mond.

Als ik vertel dat ik een boek over ijdelheid schrijf, krijg ik vaak de vraag: ‘Ben je dan naar Italië gegaan om daar de mannen te interviewen?’ Mannelijke Italianen zouden namelijk superijdel zijn en hun laatste spaarcenten uitgeven aan een maatpak en bijpassend schoeisel, en bovendien zonder schroom durven toegeven dat ze crèmes en make-up gebruiken.

In *van Dale* staat naast de eerdergenoemde betekenissen nog een beschrijving van ijdelheid: de ‘zucht om door anderen bewonderd en geprezen te worden’. Dat zou ‘thans de meest gewone betekenis’ zijn. Ijdelen be-

kommeren zich om hoe anderen naar ze kijken. IJdelheid draait dus niet alleen om jezelf, want je wilt je altijd mooi voordoen voor *anderen*.

Het begrip 'ijdelheid' heeft dus verschillende, nogal tegengestelde betekenissen. Het betekent leegte, maar ook de opvulling van die leegte. Het betekent vooral met jezelf bezig zijn, maar ook vooral gericht zijn op de mening van anderen. Juist door aandacht te besteden aan al die tegenstrijdige betekenissen denk ik te kunnen laten zien dat ijdelheid niet alleen maar een slechte eigenschap is zoals veel mensen denken.

‘Wat is er mis met ijdelheid? Leidt onze ijdelheid er niet juist toe dat we de wereld voor onszelf en anderen mooier maken? En leidt ijdelheid ook niet tot zelfreflectie?’

Ijdelheid is een deugd en niet iets waar we ons voor moeten schamen. Zonder ijdelheid zou er feitelijk niets gebeuren; er zou geen kunst, literatuur, topsport of wetenschap zijn. We zouden blijven stilstaan in de schaduw van de anonimiteit en nooit onsterfelijkheid willen bereiken. Waarom vinden we ijdelheid dan toch zo’n vies woord?

Frank Meester neemt je in *Zie mij mee* op een reis door de menselijke geschiedenis, langs de momenten waar ijdelheid de hoofdrol speelt. Hij komt uit bij Narcissus, Adam en Eva, Friedrich Nietzsche, Hannah Arendt en vooral ook bij zichzelf. Het resultaat is een verhelderend pleidooi dat ons een spiegel voorhoudt: maak van je leven een mooi verhaal waarin jijzelf de hoofdrol speelt.

Frank Meester (1970) is filosoof, schrijver en muzikant. Hij schrijft regelmatig voor *Filosofie Magazine* en de *Volkskrant*, en publiceerde diverse boeken, onder andere *Waarom we de wereld niet rond kunnen krijgen*.

www.uitgeverijtenhave.nl

9 789025 910914